

Kulturhistorisk rapport

Vor Frue kirke, Aalborg

Begravelser og rester af bygninger med tilknytning
til Vor Frue kirke og kloster samt
brostensbelægninger

Middelalder til nyere tid

J.nr. ÅHM 6277

December 2015

Ved Bente Springborg

Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

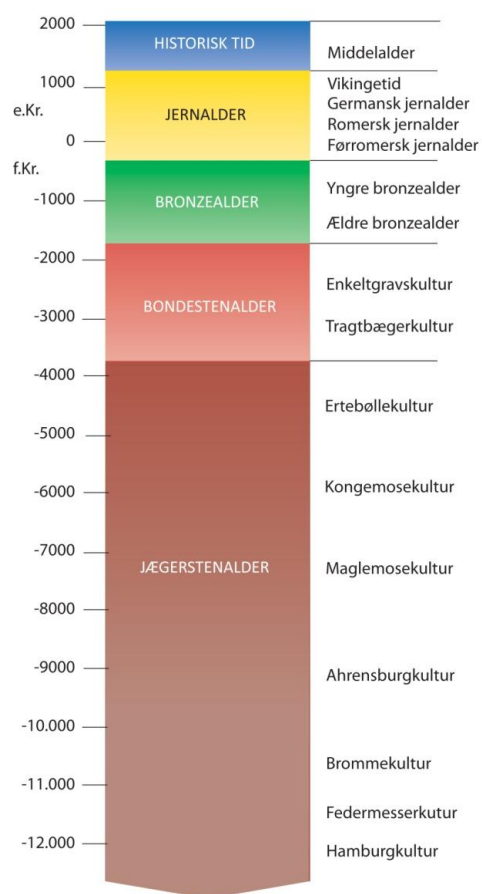
Indholdsfortegnelse

Overordnet karakteristik af Aalborg.....	2-4
Vor Frue kirke historisk set.....	4-5
Vor Frue kloster.....	6
Indledning.....	7
Undersøgelsens baggrund.....	7
Undersøgelsens resultater.....	8-14
Udgravningsdata.....	15

Bilag:

Antropologisk rapport 6277R4

C14 datering af mørtel, rapport 6277R5

Overordnet karakteristik af Aalborg

Aalborg ligger nordligst i Himmersyssel på det sted, hvor Limfjorden er smallest og overfarten til Vendsyssel derfor lettest.

Den ældste og centrale del af Aalborgs bykerne ligger på en lav lerbanke på sydsiden af Limfjorden. Østerå, der var byens havn i vikingetid og middelalder, løb – formentlig i en naturlig sænkning i banken – fra syd mod nord ud i fjorden. Skønt Østerås funktion som åhavn aftog i senmiddelalderen, vedblev åhavnen at fungere helt frem til 1897.

Fortifikatorisk set var Aalborg begunstiget af den gode beliggenhed. Mod nord beskyttede Limfjorden og lavvandede strandenge til dels byen, og mod syd var landskabet præget af sumpede enge og fugtige kær, der vanskeliggjorde adgang til byen fra den side.

Tilsvarende forhold gjaldt delvist mod øst, hvor lerbanken løb ud i lavtliggende strandenge og moser, inden terrænet længere mod øst hævede sig op på det højtliggende og tørre kridtplateau, kaldet Tranders kridtøen. Mod vest var banken forbundet med Hasseris kridtøen, og herfra var den letteste adgang til byen.

I den tidlige vikingetid, omkring 800, bosatte bønder fra en af omegnens landsbyer sig på den lavtliggende banke ved fjorden. Bønderne opdyrkede jorden med ard, hvilket afslørede sig ved arkæologiske udgravninger i 1994-95 og 2001, hvor pløjesporene sås som smalle, muldfyldte furer i det lyse undergrundssand.

Udgravningen i 1994-95 foretoges på sydsiden af Algade, og 2001-udgravningen på nordsiden af Bredegade. Disse gader har tilsammen dannet byens øst-vestlige hovedstrøg siden 1000-tallet. Udgravningen på sydsiden af Algade viste, at markerne i begyndelsen af 900-tallet blev erstattet af en sæsonbetonet markedsplads med stadepladser for udøvende håndværkere.

Grundlaget for markedspladsens opståen skal søges i den handel med hverdagsagtige varer til landets bredere befolkningslag, som tog til fra 700-tallet. Handlen medførte en øget trafik, og overfartsstedet lå ideelt for denne handel, der blandt andet omfattede varer fra Norge og Vestsverige. Desuden var Limfjorden en del af den sejlroute som forbandt Østersøområdet med Vesteuropa og Danmark med England indtil Limfjorden sandede til mod vest i midten af 1100-tallet.

Initiativtagerne til anlæggelse af markedspladsen skal sandsynligvis søges blandt de lokale stormandsslægter.

I midten af 1000-tallet ændrede markedspladsen status, idet der nu opførtes huse til helårsbeboelse. Tilsvarende opførtes beboelseshuse på marken på nordsiden af nuværende Bredegade, og langsomt voksede byen frem på begge sider af hovedstrøget.

Efterhånden som byen udviklede sig fattede kongemagten politisk og økonomisk interesse for byen og overtog overhøjheden og beskyttelsen af denne. Kongemagtens indflydelse gjorde sig blandt andet gældende ved møntslagning.

Under kong Hardeknud (1035-1042) blev der slået en mønt, hvorpå Aalborgs navn – Alabu – optræder for første gang. Den tyske gejstlige Adam af Bremen omtaler i sin bog om de hamburgske ærkebispers historie fra 1070 Aalborg som en større by med overfart til Norge.

I løbet af 1100-1200-tallet bredte den bymæssige bebyggelse sig mod syd til det område, hvor borgen Aalborghus muligvis anlagdes i 1200-tallet. (Aalb. Hist. 1, s. 119). Men især ekspanderede bebyggelsen langs havnen i Østeraa mod nord til Limfjorden, hvor et omfattende sildefiskeri fandt sted middelalderen igennem. Sildene, der blev en vigtig indtægtskilde for Aalborg, bragtes ind til havneområdet til saltning, pakning og omsætning. En del af sildene solgtes til lokale købmænd, men hovedparten afsattes til hanseatiske købmænd, der fra 1200-tallet besejlede Bergen. På vej til og fra denne by lagde hanseaterne deres skibe ind til Aalborg, hvor de blandt andet lastede korn, mel, smør, fedt og ikke mindst sild i store mængder. Til gengæld lossede de tyske skibe blandt andet godt tysk øl, humle, salt, husgeråd og klæde. (Aalb. Hist. 1, s. 125/s. 131).

De tætte handelsmæssige kontakter til de hanseatiske byer dannede i høj grad grundlag for Aalborgs fortsatte vækst og øgede rigdom gennem 1300- 1400-tallet, og byen udviklede sig i perioden til en by efter europæisk mønster med befæstning, torv og havn med stenhuse, klostre og milde stiftelser, borgerskab, gilder og lav for købmænd og håndværkere, bysegl og byråd. Byens styre var delt mellem råd og borgmestre på den ene side og kongens lensmand og foged på den anden. (Aalb. st. 1, s. 126/s.130).

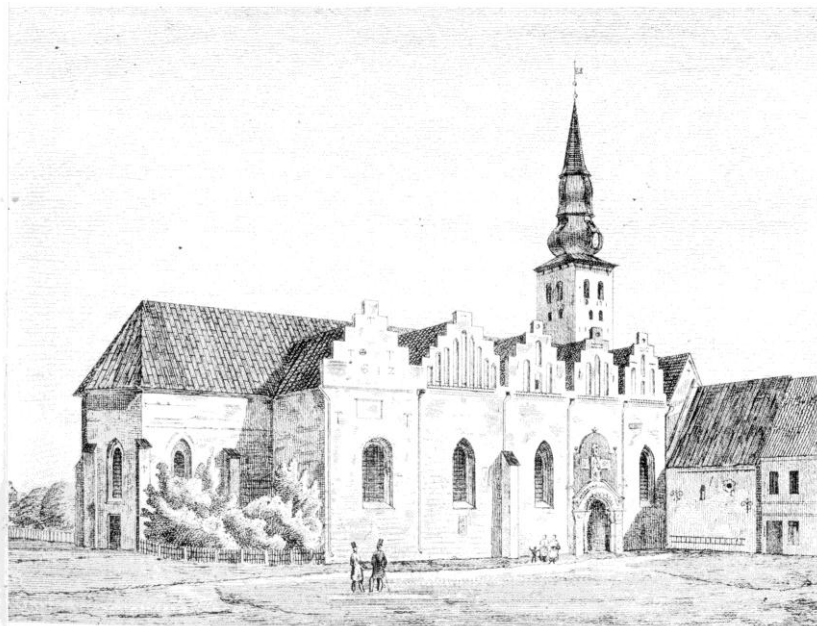
I begyndelsen af 1500-tallet og i 1530 nedbrændte en stor del af byen, og i forbindelse med ”Grevens fejde” stormede Johan Rantzau og hans landsknægte byen i 1534. Ved denne lejlighed blev størsteparten af byens forsvarere dræbt og byen givet fri til plyndring for landsknægtene. Byens indbyggere blev ved det efterfølgende retsopgør kollektivt dømt til døden for deltagelse i oprøret mod kongemagten, men for de flestes vedkommende blev dødsstraffen konverteret til store bøder og fortabelse af al deres ejendom til kronen. (Aalb. Hist. 2, s. 18). Disse voldsomme begivenheder standsede for en tid Aalborgs økonomiske og vækstmæssige udvikling, men efter en årrække med ro og fred rejste byen sig efterhånden til en stor og driftig handelsby, der kun blev overgået af København og Malmø. (Aalb. Hist., s. 19).

I perioden fra 1550’erne – 1640’erne oplevede Aalborg et voldsomt økonomisk opsving med øget befolkningsvækst, nybyggeri, velstand og udenrigshandel til følge. Forklaringen på denne succeshistorie var byens store korn- og kvægproducerende opland, de fortsatte rige sildeforekomster i Limfjorden, byens gode havneforhold og rollen som administrativt centrum i det store Aalborghus len, der strakte sig fra Skagen i nord til Mariager i syd. På denne baggrund betjente Aalborgs kapitalstærke købmandsaristokrati i 1600-tallets begyndelse et handelsnetværk, der strakte sig fra Norge til Nordafrika og Sicilien. Aalborgstuen fra 1602, Jørgen Olufsens gavlhus fra 1616 og ikke mindst Jens Bangs Stenhus fra 1623-24 vidner fortsat om den rigdom, pragtlyst og kvalitetssans, som Aalborg-købmændene besad i 1600-tallets begyndelse.

Forsvarsmæssigt set var Aalborg begunstiget af den gode beliggenhed, idet det omgivende landskab gav byen en naturlig beskyttelse. Mod nord beskyttede Limfjorden og lavvandede strandenge til dels byen, og mod syd var landskabet præget af sumpede enge og fugtige kær, der vanskeliggjorde adgang til byen fra den side. Tilsvarende forhold gjaldt delvist mod øst, hvor sand- og lerbanken løb ud i lavtliggende strandenge og moser, inden man længere mod øst kom op på det højtliggende og tørre kridtplateau, kaldet Tranders kridtøen. Mod vest var banken forbundet med Hasseris kridtøen, og herfra var den letteste adgang til byen.

For at supplere den naturlige beskyttelse mod landsiden anlagdes i løbet af middelalderen borgen Aalborghus mod sydøst og en befæstningslinje med grav og vold omkring byen. Aalborgs rolle som trafikalt og økonomisk knudepunkt med let adgang til Limfjordslandet, Vendsyssel, Kattegat og Norge var ensbetydende med, at byen adskillige gange i middelalder og renæssance blev angrebet og besat af fjendtlige tropper. Under tronstridighederne mellem Valdemar Sejrs sønner i 1250'erne blev Aalborg brændt af, mens marsk Stig Andersen og den norske konge Erik Præstehader i 1289 med en krigsflåde forgæves forsøgte at erobre byen "i håb om at underkaste sig landet", som det hedder i 1300-tallets Jyske Krønike. Sidste gang Aalborg blev invaderet fra søsiden var under Grevens Fejde i september 1534, da Skipper Clement med nogle få skibe foretog et vellykket overraskelsesangreb, der sikrede ham kontrollen med byen. Aalborg var sidste stop i den jyske Hærvejs udløber af det centraleuropæiske vejnet, og enhver fjendtlig styrke, der invaderede Jylland fra syd og som ønskede at fortsætte til Vendsyssel, måtte i sagens natur sikre sig kontrollen med byen. Dette skete, så vidt det vides, første gang i december 1534, hvor hærføreren Johan Rantzau lod sine lejetropper storme, udplyndre og afbrænde det af Skipper Clement kontrollerede Aalborg, førend han fortsatte over Limfjorden for at knægte de oprørske vendelboer. Om end i væsentlig mindre voldelig målestok gentog dette mønster sig i 1627, 1644 og 1657, hvor først kejserlige og siden svenske tropper uden større tab af menneskeliv indtog og besatte Aalborg inden deres videre felttog mod nord.

Vor Frue kirke og kloster historisk set

Den gotiske Vor Frue kirke med kapeller. Tegning udført til Trap Danmark, 1859. Set fra nordøst

Vor Frue kirke var i middelalderen såvel sognekirke som klosterkirke for Aalborgs ældste nonnekloster, men hvilken af disse funktioner, der var den oprindelige, er det i dag ikke muligt at fastslå. Om Vor Frue kirke og klostrets oprindelse kan med sikkerhed kun siges, at de stammer fra første halvdel af 1100-tallet. Der har ikke været mulighed for at undersøge, om der før opførelsen af den romanske kvaderstenskirke har ligget en trækirke på stedet i 1000-tallet.

Kvaderstenskirken blev i senmiddelalderen ombygget til en gotisk teglstenskirke, og denne bygning blev i 1877 nedrevet og erstattet af den nyromanske kirke, som står i dag. Inden nedrivningen af kirken foretoges undersøgelser, der gør det muligt at udrede hovedtrækkene i kirkens bygningshistorie. Undersøgelserne viste, at den romanske kirke var en korskirke bestående af et skib med en korsfløj i form af et par mindre udbygninger og af et kor med apsis. Kirken var bygget af granitkvadre, og soklen var udført på i hvert fald to forskellige måder, hvilket tyder på, at den romanske kirke ikke var opført på én gang. Kirken var udsmykket med fine bygningsdetaljer, hvoraf bl.a. den imponerende søjleportal, der oprindeligt sad omkring kirkens nordlige indgang og flere billedsten har overlevet fra den ene kirke til den anden.

I 1400-1500-tallet ombyggedes kirken til en toskibet langhuskirke opført i tegl og med bygningsdele fra den gamle kirke. Den nye kirke fik høje, spidsbuede vinduer samt kamtakkede og blændingsprydede gavle på det nordlige sideskibs fag. Mod vest opførtes et tårn af munkesten, og det fik kamtakkede gavle mod øst og vest. Ved ombygningen til gotisk teglstenskirke blev kirkens sydmur bygget på den eksisterende sokkel, mens den romanske kirkes nordmur blev bevaret som en skillemur, der via spidsbuede arkadeåbninger forbandt den nye kirkes hovedskib og det nordlige sideskib. Den sydlige, romanske korsarm blev stående, men givetvis i en "moderniseret" udgave indtil 1805, hvor den blev nedrevet.

Den gotiske Vor Frue kirke før nedrivningen i 1877. Billedet er taget fra sydøst, så kirkens brøstfældige sydmur ses.

Den gotiske kirke var efterhånden meget brøstfældig, især var den sydlige mur så meget ude af lod, at man frygtede, at den ville skride ud. Man opgav derfor at foretage flere reparationer af kirkebygningen, som efter 1877 blev erstattet af den nuværende, nyromanske teglstenskirke. I den nuværende kirke indgår enkelte bygningsdele fra den gotiske kirke - et kapel på nordsiden og tårnet i vest. Disse bygningsdele blev skalmurede, så de i dag fremstår som resten af kirkebygningen. I tårnets vestgavl er den romanske kirkes omtalte søjleportal og flere billedsten indsat.

Klosteret

Vor Frue kloster var indviet til Jomfru Maria, hvorfor det også kaldtes Mariaklosteret. Det vides ikke, hvem der indstiftede det, ligesom det ikke vides, hvilken orden Vor Frue kloster tilhørte. En almindelig antagelse er, at det har tilhørt benediktiner-ordenen, men det er lige så muligt, at det tilhørte augustiner-ordenen.

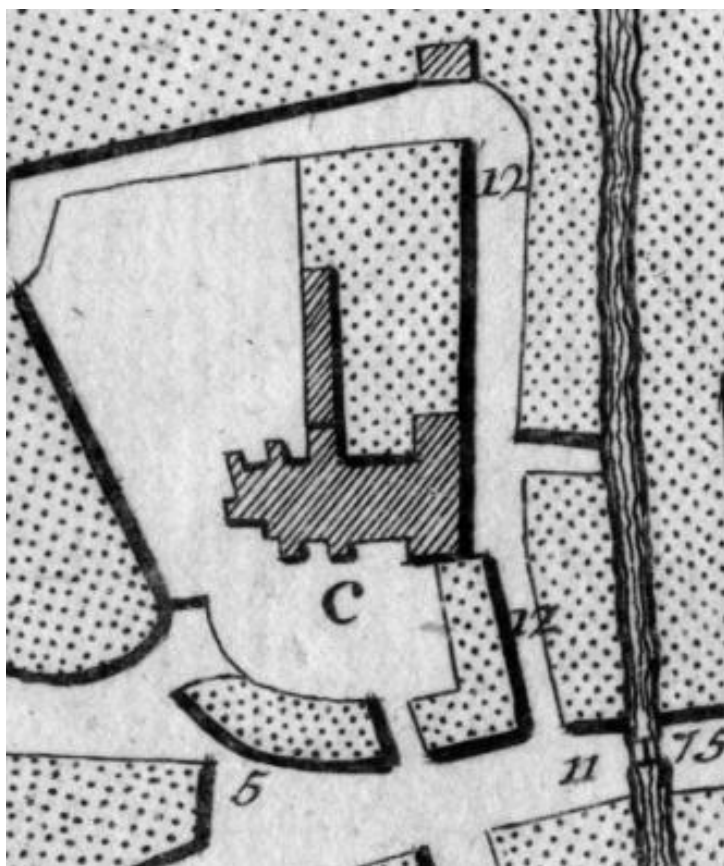
Oplysninger om klosterets placering i forhold til kirken og om bygningernes antal og udseende er yderst sparsomme. Man kan dog sige, at klosteranlægget formentlig har ligget på sydsiden af kirken og eventuelt øst for denne.

I et kongebrev af 1567 omtales en af kronen ejet ejendom, Klostergården, som liggende syd for kirken. Denne ejendom overdrager kongen til bolig for præsten ved Vor Frue. I samme kongebrev nævnes, at Klostergården strakte sig fra kirken sydpå 95 alen (ca. 60 m), og at bredden var 58 alen (ca. 36 m) i den nordlige del og 80 alen (ca. 50 m) i den sydlige del. De opgivne mål er af en størrelsesorden, der må angive, at det er selve klosterets grundareal, det handler om og ikke bygningerne. Hvis målene indlægges på et matrikelkort, fremkommer et grundareal, der strækker

sig fra den gotiske kirkens sydvestlige hjørne til den nuværende Niels Ebbesens Gades vestlige side, herfra mod sydøst til Pederstrædes nordlige side, og endelig nordpå langs Peder Barkes Gades østlige side.

Ved opførelsen af Aalborg Stadsarkivs bygning i 1928 på den sydlige del af grunden fandtes en del store, delvist tilhugne sten. Der gives ikke nøjere oplysninger om stenenes fundsted ud over, at de er observeret tæt op til Peder Barkes Gade. Stenene tolkedes som værende fra et havegærde, men de kan muligvis stamme fra et fundament til en bygning. Bortset fra disse sten var byggefeltet fundtomt, hvilket tyder på, at klosterbygningerne har ligget længere mod nord.

Den gotiske Vor Frue kirke med den sydlige korsarm og den tilstødende klosterfløj. Topografisk kort fra 1768. Til højre Peder Barkes Gade (nr. 12).

Indledning

Vor Frue kirke er beliggende i den østlige del af Aalborgs historiske bykerne.

Gennem en del år er der foretaget bygge- og anlægsarbejder i Vor Frue Kirkes nærmeste omgivelser, hvilket har givet Aalborg Historiske Museum lejlighed til at foretage arkæologiske undersøgelser på det område, som ud over kirken har huset Vor Frue kloster og Vor Frue kirkegård. I 1976 foretog museet således udgravning af matr.nr. 829, Niels Ebbesens Gade 9, i 1995 af kælderen under Bredegade 4, matr.nr. 846 og i 2007 i Aalborg Stadsarkivs have, hvor Kayerøds springvand skulle opstilles.

En chance for den helt store undersøgelse opstod, da Aalborg Kommune i 2011-2012 foretog et omfangsrigt anlægsarbejde med reovering af kloak, fjernvarme, vand og gas i gaderne omkring Vor Frue kirke. Anlægsarbejdet blev udført i Peder Barks Gade, Peder Stræde, Arkivstræde, Niels Ebbesens Gade, vestlige del af Søndergade og Vor Frue Stræde.

Ved disse arkæologiske undersøgelser registreredes begravelser fra middelalder til nyere tid, bygningsrester med forbindelse til Vor Frue kirke og kloster, vejanlæg, spor efter en portåbning og kirkegårdsmur samt grøfter, der tolkes som en tidlig middelalderlig afgrænsning af kirkegården.

Vor Frue kirke. Den røde markering angiver anlægsområdet.

Undersøgelsens baggrund

I 2013 fortsatte det kommunale anlægsarbejde med fornyelse af belægningen omkring Vor Frue kirke. Den nye brostensbelægnings stabilitet krævede et kraftigt underlag af sand, hvorfor terrænet blev afgravet i en dybde af 86 cm hele vejen rundt om kirken, hvilket vil sige i gaderne Vor Frue Stræde, Arkivstræde, Peder Barks Gade og Niels Ebbesens Gade mellem Vor Frue Stræde og Arkivstræde. På baggrund af de ovennævnte arkæologiske undersøgelses resultater udførte Aalborg Historiske Museum en undersøgelse af de områder, som blev berørt af belægningsprojektets jordarbejde.

Undersøgelsens resultater

De arkæologiske anlæg, som er omtalt under undersøgelsens resultater, er angivet på nedenstående oversigtsplan 6277T14.

Begravelser

De indsamlede skeletdele blev sendt til antropologisk undersøgelse og opbevaring på Antropologisk Institut ved Københavns Universitet. Resultaterne af den antropologiske undersøgelse kan ses i vedlagte rapport 6277R4.

Peder Barkes Gade

Nordvest for kirkens tårn og delvist under den vestlige mur i det nuværende sideskib udgravedes et kampestensfundament (6277A84), der har udgjort en del af det vestlige fundament til den gotiske kirkes nordlige sideskib. Det nordlige sideskib menes at være opført i forbindelse med en større ombygning og udvidelse af Vor Frue kirke i senmiddelalderen – antagelig i slutningen af 1400-tallet eller begyndelsen af 1500-tallet.

Arkivstræde

Ved afgravningen langs med den nuværende kirkes sydlige mur, fra Peder Barkes Gade og mod øst, stødte man ud for tårnet på en lille rest af et kampestensfundament, 6277A24-A25 og resterne af et teglstensgulv, 6277A15. Gulvet, der bestod af røde og gule munkesten, var dækket af et tyndt sodlag, og stenene var let porøse, hvilket kunne skyldes varmepåvirkning.

Under teglgulvet fremkom spor efter yderligere nogle få gulvlag og enkelte affaldslag.

Fundamentstenene samt gulv- og aktivitetslagene skal sandsynligvis ses som spor efter den korte tilbygning, som ses ved den gotiske kirkes sydvestlige del på nedenstående kort fra 1768.

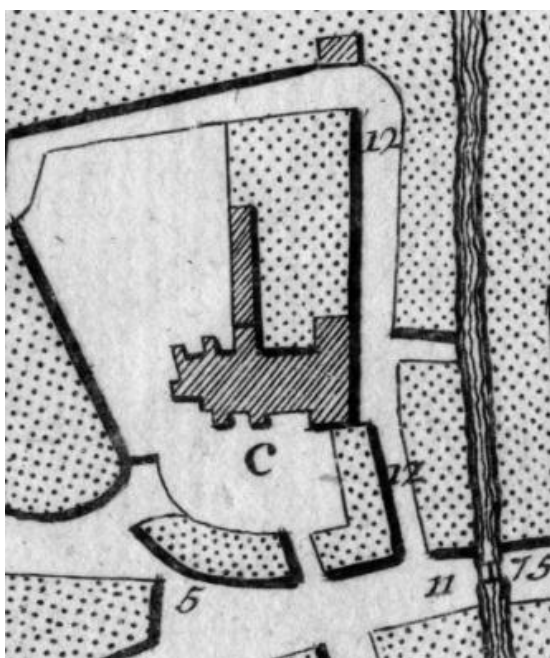
Denne tilbygning (6277A116) kan være den sidste tilbageværende bygningsdel af en vestlig klosterfløj ud mod Peder Barkes Gade (nr. 12 på kortet).

Varmepåvirkningen af teglstensgulvet og det overliggende sodlag kunne tyde på, at bygningen på et tidspunkt er blevet skadet af en brand – måske i 1530, hvor det vides, at klosteret led skade under den store brand, som hærgede den omkringliggende by.

Lidt sydøst for teglstensgulvet registreredes et lille anlæg (6277A50-A51) bestående af et sandet lerlag, klumper af brændt ler og trækulsstykker. Derunder et fedtet, sort, sodholdigt lag med trækulsstykker. Anlæggets udformning og varmepåvirkede udseende frister til at tolke det som spor efter en mindre støbegrube, der muligvis har været i funktion i forbindelse med byggearbejde på den gotiske eller romanske kirke – eller en vestlig klosterfløj.

Ved den videre afgravning mod øst fremtrådte den afgravede jord som et omrodet opfyldningslag. Laget indeholdt en mindre mængde af humane knogler, dyreknoget, teglstensbrokker, enkelte hele teglsten, mørtel og trækulsnister. Indholdet af tegl og mørtel blev mindre mod bunden af afgravningen.

Komponenterne i opfyldningslaget stammer sandsynligvis fra nedrivningen af den gotiske kirke og den medfølgende forstyrrelse af jordlag såvel inde i som udenfor kirken.

Vest for den nuværende kirkes sydlige korsarm fandtes resterne af en nord-syd orienteret kampestensrække 6277A43 samt nogle få bevarede rester af gulv- og planeringslag, 6277A26-A30, A35-A38 og A40-A41. 6277A43 tolkes som fundament til en skillevæg i den bygning, som indtil 1805 lå sammenbygget med den romanske kirkes sydlige korsarm, mens lagene 6277A26-A30, A35-A38 og A40-A41 har fungeret som gulv- og planeringslag i denne bygning. Under kloakarbejdet i 2011 stødte man ligeledes på en serie af gulvlag i dette område.

De fundne bygningsspor repræsenterer sylden til en skillevæg og forskellige tiders gulvlag i den bygning, som efter reformationen fik anvendelse som præstebolig på sydsiden af kirken – på kortet den lange bygning til venstre. De fundne bygningsspor i form af gulvlag sås øverst i kloakgrøftens nordlige jordvæg som en serie af ler-, kridt- og mørtelstriber. Gulvene har ligget i den nordlige del af præsteboligen.

Bygningen, der ses på kortet, beskrives i brandtaksationen fra 1771 som en bindingsværksbygning med murede tavl og kun en etage høj. Om denne bygning var opført i klostertiden eller senere vides ikke, idet der ikke findes oplysninger om, hvorvidt klosterets bygninger var opført i grundmur eller bindingsværk.

Begravelser.

Afgravningen langs den nuværende kirkes korsarm viste forekomsten af enkelte, mindre områder af urørt kirkegårdsjord. I den sydlige del af afgravningen registreredes begravelserne 6277A44-A45 og 6277A47, A48-A49.

I graven 6277A48 var begravet en ung pige. Kun kraniet var tilbage, men på det sad rester af en jomfrukrans af snoede kobbertråde og tekstil – tegnet på at hun var ugift.

Desuden fremkom en del løse, humane knogler samt en større plamag med byggeaffald bestående af mørtelsmuld og teglstykker, hvoraf hovedparten var tagtegl. Byggeaffaldet må som tidligere nævnt stamme fra nedrivningen af den gotiske kirke.

Bortset herfra var denne strækning forstyrret af forskellige jordarbejder.

Niels Ebbesens Gade

Begravelser.

Øst for den nuværende kirkes sydlige korsarm registreredes begravelserne 6277A57-A58, A61, A62 og 6277A63.

Sydøst for koret registreredes begravelserne 6277A64 og 6277A66, og øst for koret begravelse 6277A65.

Nordøst for koret registreredes begravelserne 6277A70, A71, A72, A73, A74, A75, A76, A77, A78, A79, A80, A81, A82, A109, A115.

I grav 6277A80 lå skelettet af en ung kvinde, der døde i barselssengen med sit uforløste barn. Barnet lå i korrekt fødestilling, men moderen har ikke været i stand til at føde det.

Mellem koret og nordlige korsarm registreredes begravelserne 6277A106, A107, A108, A110, A112 og A114.

På hele strækningen i Niels Ebbesens Gade fandtes løse, humane knogler samt flere steder byggeaffald fra nedrivning af den gotiske kirke.

Gravsten.

I hjørnet mellem koret og den sydlige korsarm fandtes den øverste halvdel af en gravsten, 6277A56, af nærmest opløst sandsten.

Gravsten 6277A56 bar følgende indskrift:

*Her under
Hviler
Til op-----ings ære
Til-----ings deel
Af
En Erindringsværdig Mand
Der levede og døde
som en sand Christen
Og efterlod sig et priseligt Vidnesbyrd
Den velædle og velbyrdige
H.R. ELIAS DIETRICH
Der begyndte sit livs løb i Kiöbenh. D. 20. Nov. 1699
dimmiteret fra samme skole den 5. Juli 1713
Tiente som Fuldmægtig i Commisariatet 18 Aar
Derpaa beskikket
Til Krigs og ----- Commisair i det Nordre
-----st-----t 1744
Blev-----teskab den 15. September 1758
-----fterladte Frue
-----EGAARD-----*

Elias Dietrich var krigs- og landkommisær i Nordjylland. Ifølge Vor Frue kirkebog blev Dietrich gift med Maren Mortensdatter Kirckegaard i Vor Frue kirke den 15. september 1758, og han blev begravet på Vor Frue kirkegård 30. maj 1788.

Aalborgs folketælling fra 1787 viser, at ægteparret boede i Frue sogn, på den nordlige side af byens hovedgade, Algade, lige øst for Østerå – altså i et af byens gode kvarterer.

Der fandtes ingen begravelse under stenen, hvorfor dens placering var sekundær.

Fundament til den gotiske kirkes kor.

Sydøst for kirkens kor registreredes 6277A59, der bestod af en mindre samling af kampesten. Desuden fremkom der nord og nordøst for den nuværende kirkes kor to grupper af kampesten, 6277A111 og 6277A113. Kampestenene 6277A59 og A111 har udgjort en del af fundamentet til den gotiske kirkes kor, hvilket sandsynligvis også har været tilfældet med 6277A113, der må være havnet lidt længere mod øst end 6277A111, da den gotiske kirke blev nedrevet.

Vor Frue Stræde

Begravelser.

Ud for den østligste del af kirkeskibet registreredes begravelserne 6277A89, A101, A102 og 6277A105.

I gravene 6277A101 og A102 lå henholdsvis en ældre mand og en ældre kvinde. Skeletternes placering i forhold til hinanden kunne tyde på, at der er tale om et gravsted for et ældre ægtepar. I fodenden af kvindens kiste var anbragt en lille glasflaske, der sandsynligvis har indeholdt en velduftende væske, som kunne dulme den dårlige lugt indtil begravelsen kunne finde sted.

Længere mod vest, ud for den nuværende kirkes hovedindgang, registreredes begravelserne 6277A87, A88, A90, A91, A92, A93, A94A, A95, A96, A97, A99, A100 og 6277A104.

Kampestensfundament til nordmuren i den gotiske kirkes sideskib.

Langs kirkeskibets nordlige mur, østlige halvdel, fremkom to kampestensrækker 6277A98 og 6277A103.

Den vestligste række, 6277A98, bestod af 4 kampesten. Der var spor af mørtel på toppen af stenene, og de havde en jævn overflade. Fundamentet var orienteret Ø-V, og det lå til dels under den nuværende Vor Frues nordmur.

Den østligere liggende stenrække, 6277A103, bestod af 5 kampesten, der ligeledes lå på række langs kirkeskibets nordmur. Stenene var op til 1 m i diameter, og deres overside havde et lidt lavere niveau end undersiden af kirkesoklens nederste kvaderskifte. Kampestenene overlejredes af et udjævnende lag af næve- til hovedstore sten, der lå i et lag sand. I både østlig og vestlig forlængelse af kampestenene var der spor efter fjernede kampesten, hvilket tyder på, at disse har ligget langs hele den gotiske kirkes nordmur.

Høegs kapel.

Under kloakarbejdet i Vor Frue Stræde i 2012 (ÅHM6093) dukkede rester af en bygning op ved kirkens nordvestlige hjørne. Bygningsresterne, der bestod af to korte, nord-syd orienterede murforløb, et øst-vest orienteret murforløb og en sammenstyrtet hvælving, var opbygget af middelalderlige munkesten. Kun en lille del i murværkets sydlige side blev forstyrret af anlægsarbejdet, hvorfor der blev mulighed for at se nærmere på bygningsresterne ved anlægsarbejdet i 2013.

Afgravningen af området i 2013 afslørede et kraftigt nedbrydningslag, 6277A8, der bestod af mørtel og teglstensbrokker, som så ud til at være munkesten.

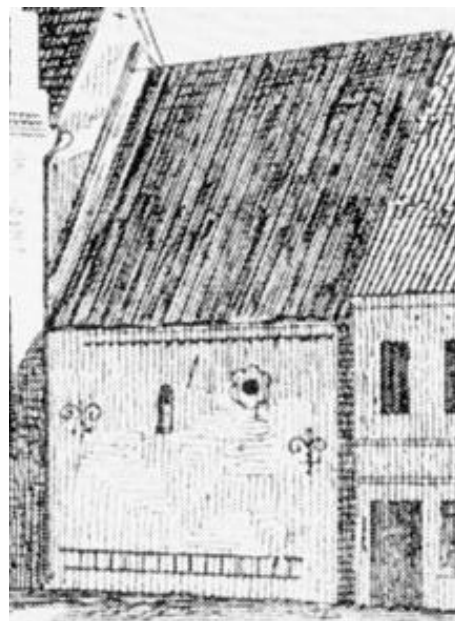
Under 6277A8 lå et kampestensfundament, 6277A9, som bestod af en 1,90 m tyk kassemur opført i munkesten.

6277A9 tjente desuden som nordmur i et kælderum. Nordmuren var bevaret i 1,40m's højde, og den bestod af en 1½ sten tyk munkestensmur, mens kassefyldet bestod af mørtel, sten og tegl.

Indersiden af kælderens nordmur var for de fire øverste skifters vedkommende sat i krydsforbandt med et løberskifte øverst. Det femte skifte var uregelmæssigt. Under det femte skifte var der indføjte teglstensstumper og -stykker foruden kampesten.

Ved at tømme et mindre felt af rummet for nedbrydningsmateriale, der hovedsagelig må stamme fra den sammenstyrtede kælderhvelving, fremkom et meget velbevaret gulv af munkesten, 6277A85. Den del af gulvet, som kunne registreres, var lagt i et halvstenforbandt.

Bygningsresterne stammer fra kælderrummet i Høegs kapel. Bygningen, som stod over kælderrummet var bygget sammen med kirkens nordvestligste del. Placeringen ses på rapportens indledende tegning som huset med stigen – gengivet her til højre i ”nærbillede”.

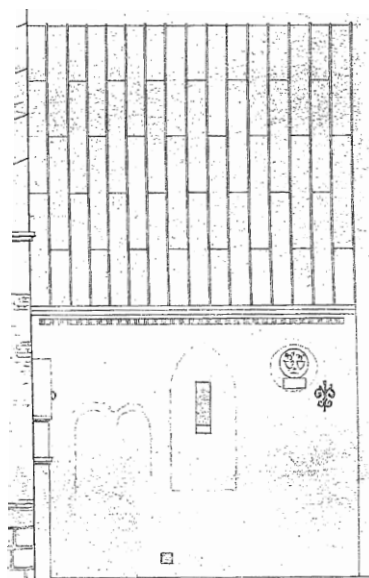
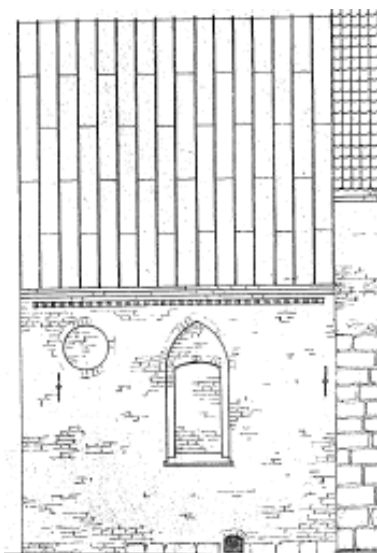

Tidspunktet for opførelsen af bygningen og dens oprindelige anvendelse kendes ikke, men den kan have været en del af klosterkomplekset.

Der er dog også den mulighed, at bygningen blev opført i 1642, idet der i Vor Frue kirkes regnskab fra 1642 oplyses, at adelsmanden Jens Høeg til Vang, havde fået tilladelse til at bygge et kapel til familiebegravelse.

Men murværkets opbygning i munkesten og anvendelsen af munkeskifte tyder på, at bygningen – eller i det mindste den fundne del af bygningen er middelalderlig.

I forbindelse med nedrivningen af den gotiske kirke i 1877 foretog arkitekten J.E. Gnudtzmann opmåling af kirkens grundplan og murværk. Nedenstående opmålinger viser til venstre det vestlige murværk i Høegs kapel, mens den til højre viser det østlige murværk ud mod Vor Frue Stræde.

På opmålingerne ses, at begge ydermure har været prydet med en cirkelblænding og et spidsbuet vindue. Der ud over ses spor efter en dobbeltbuet blænding på den østlige mur.

I bygningens indre bar loftet et stjernehvælv svarende til hvælvene i kirkens nordlige sideskib.

Disse stiltræk peger på, at bygningen med kælder er opført i slutningen af den gotiske periode – antagelig i slutningen af 1400-tallet eller begyndelsen af 1500-tallet samtidig med opførelsen af tårnet og det nordlige sideskib.

En mørtelprøve blev udtaget til kulstof-14 datering af kælderen. Resultatet af dateringen kan ses i vedlagte rapport 6277R5.

Kapellet, der havde en grundplan på ca. 40 m², blev nedrevet samtidig med kirken, men efter sigende blev den underliggende gravkælder med kister efterladt urørt indtil 1913, hvor et anlægsarbejde på stedet fik kælderhvælvingen til at styrte sammen.

De elegante smedejernslåger, som adskilte Høegs kapel fra kirkens sideskib, og kapellets store sandstensepitafium, blev i 1878 overført til et kapel, som blev indrettet i den nye kirkes sydvestlige hjørne. Bygningsresten ligger fortsat under belægningen.

Bygning nord for Høegs kapel

Nord for Høegs kapel fandtes nogle få rester af en bygning som har været bygget helt op til kapellet. Bygningssporene (6277A86) bestod af det sydøstlige hjørne bestående af lidt murværk mod syd og tre syldsten mod nord, hvor af den nordligste var en kvadersten.

Da der ikke fandtes spor efter kraftigere fundering, må der antagelig være tale om rester af det bindingsværkshus, som stod på stedet til 1937. På baggrund af bindingsværkets og knægtenes udformning er huset opførelsestidspunkt blevet anslået til at ligge omkring 1700.

På tegningen fra 1859 ses bygningen til højre for Høegs kapel.

Bygningens facade er på dette tidspunkt blevet skalmuret ud mod Vor Frue Plads, mens den bevarede bindingsværksfacaden ud mod Peder Barks Gade indtil nedrivningen.

Belægnings i Vor Frue Stræde

I forbindelse med udskiftning af et kloakrør til Brede Gade 4, matr.nr. 846, udgravedes en smal, omtrent øst-vest orienteret grøft. I grøftens profiler registreredes belægnings i form af brosten og sættelag til brosten. Den ældste belægning er sandsynligvis etableret ved nedlæggelsen af kirkegården i 1806.

Under den nederste belægning lå en serie af opfyldningslag, der indeholdt komponenter af byggeaffald, mens der ikke sås spor efter begravelse.

Begravelserne

Flere af de kvindelige skeletter viste tegn på, at de ved gravlæggelsen bar et hovedklæde, der havde været holdt sammen af små bronzeknappenåle. Desuden sås på en del skeletter grønne mærker, hvilket tyder på, at den afdøde har været indhyllet i et ligklæde, som blev holdt sammen af bronzenaale. Et par af de unge kvinder/piger var blevet gravlagt med en hovedpynt lavet af snoede bronzetråde og antagelig en form for tekstil eller tørrede blomster – en jomfrukrans.

Hovedparten af begravelserne indeholdt spor efter kister, hvoraf nogle havde meget store jernhåndtag, og nogle havde rester af kisteplader på låget. Pladerne, der var af fortinnet jern, var så forvitrede, at der intet var tilbage af indskrift eller udsmykning.

Endelig lå enkelte af kisterne på et kalklag.

55 begravelser blev registreret, heraf blev 52 underkastet antropologisk undersøgelse.

Genstande, som ikke er nævnt i den ovenstående tekst, fandtes i gravfyldet, hvorfor de tolkes som værende uden relation til gravene.

Med metaldetektor fandtes i Vor Frue Stræde 7 mønter – 1 Erik af Pommern, 1 Frederik II, 1 Christian IV, 1 Christian V og 3 ubestemmelige, møntlignende genstande samt en lille terning af bly.

Fremtidigt arbejde

Lokaliteten rummer fortsat anlæg af arkæologisk interesse i form af en stor mængde begravelser og eventuelt spor efter bygninger med tilknytning til Vor Frue kloster og kirke. Fremtidigt jordarbejde skal derfor udføres under arkæologisk overvågning.

Nordjyllands Historiske Museum 14. december 2015

Bente Springborg
Udgravningsleder

Stig Bergmann Møller
Museumsinspektør

*Tegning af Vor Frue klostres
ældste segl fra 1391*

Udgravningsdata

Vor Frue kirke, Aalborg

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6277
- Fund & Fortidsminder: 120516 sb 118
- Kulturstyrelsen jnr. 2013-7-24.02/NJM-0011
- Bygherre: Aalborg Kommune, Trafik og veje
- Undersøgt areal: Ca. 900 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Christian Vrængmose Jensen
 - Arkæolog Christian Klinge
 - Arkæolog Britt Vibe Smidt
 - Arkæolog Kenneth Nielsen
 - Arkæologistuderende Jeanette Ladefoged Halkier
 - Arkæolog Bente Springborg
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg